

LBRIS

We know
books

ELSA
MORANTE

Insula lui Arturo

Amintirile unui copil

Traducere din limba italiană și note de
Gabriela Lungu

LBRIS

We know
books

CAPITOLUL ÎNTÂI

Rege și stea

...Paradisul

nedeslușit și înalt peste măsură

(din *Poezii* de Sandro Penna)

Rege și stea

Unul din primele lucruri cu care m-am mândrit a fost numele meu. Aflasem destul de repede (*el* a fost, cred, cel care mi-a vorbit despre asta) că Arturo e o stea, lumina cea mai iute și mai strălucitoare din constelația Bouarului¹, în emisfera boreală. Ba chiar, că acest nume a fost purtat de un rege de demult, conducătorul unei comunități de supuși credincioși, niște eroi cu toții, asemenea regelui lor care-i trata de la egal la egal, ca și cum i-ar fi fost frați.

Din păcate, am aflat apoi și că povestea acestui vestit Arthur, rege al Britaniei, nu era sigură, ci doar o legendă; așa că l-am dat deoparte pentru alți regi mai reali (după părerea mea legendele erau niște chestii puerile). Și totuși un alt motiv îmi era suficient pentru a da o valoare heraldică numelui de Arturo: cea care mi l-a dat (chiar dacă nu cred că avea habar despre simbolurile sale) a fost, după cum am aflat, mama. Care, de altfel, nu era decât o biată femeie analfabetă, dar, pentru mine, era mai mult decât o regină.

În realitate, n-am știu niciodată mare lucru despre ea, căci a murit când nici nu împlinise optsprezece ani, exact în momentul în care eu, primul ei născut, veneam pe lume.

1. *Boote*, în original. Denumirea constelației în terminologia latină a Uniunii Astronomice Internaționale este *Bootes*, iar steaua cea mai luminoasă din această constelație este *Arcturus*.

Iar singura imagine a ei pe care am cunoscut-o a fost o fotografie de mărimea unei cărți poștale. O figură ștearsă, fără importanță, aproape nedefinită, dar pentru care am avut o adorație fantastică toată copilăria mea.

Sărmanul fotograf ambulant căruia i se datorează această unică imagine i-a făcut portretul în primele luni de sarcină. Chiar dacă poartă o rochie cu falduri largi, se poate vedea deja că e gravidă. Își ține mâinile mici încrucișate în față, de parcă s-ar ascunde, într-o poză timidă și plină de pudoare. E foarte serioasă, iar în ochii ei negri nu se citește doar supunerea, comună aproape tuturor fetelor noastre și tinerelor neveste de la țară, ci și o uimire întrebătoare și ușor speriată. Ca și cum, printre obișnuitele iluzii ale maternității, își presimțea deja destinul de moarte și de neștiință eternă.

Insula

Acolo, în marea napolitană, insulele arhipelagului nostru sunt toate frumoase. Pământul lor e în parte de origine vulcanică, și, mai ales pe lângă vechile cratere, apar mii de flori pe care nu le-am mai văzut niciodată pe continent. Primăvara colinele se umplu de ginestre, le poți recunoaște parfumul sălbatic și mângâietor imediat ce, în luna iunie, te apropii de porturile noastre, venind pe mare.

Pe colinele dinspre șes, insula mea are străduțe singuratiche, închise între ziduri bătrâne, dincolo de care se întind livezi și vii ce par niște grădini imperiale. Are câteva plaje cu nisip alb și fin, și altele mai mici acoperite de pietricele și scoici și ascunse printre stânci. Pe stâncile acelea care se

înalță spre cer deasupra apei, își fac cuib pescărușii și turturelele sălbatice, ale căror glasuri, uneori tânguitoare, alteori vesele, se pot auzi mai ales dimineața devreme. Acolo, în zilele liniștite, marea e blajină și răcoroasă și se așază pe mal ca o rouă. Ah, nu mi-aș dori să fiu pescăruș, nici delfin, m-aș bucura să fiu o scorpie de mare, care e cel mai urât pește de pe lume, numai ca să fiu acolo, să mă joc în apa aceea.

În jurul portului toate străzile sunt strâmte și întunecate, cu case țărănești, vechi de secole, care apar severe și triste, deși zugrăvite în trandafiriu sau cenușiu sidefat, minunatele culori ale scoicilor. Pe pervazurile ferestrelor, aproape ca niște barbacane de înguste ce sunt, se vede uneori o garoafă, plantată într-o cutie de tablă, sau o colivie atât de micuță, că ar părea mai potrivită pentru un greier decât să țină prizonieră o turturică. Prăvăliile sunt strâmte și întunecate ca niște bârloguri de tâlhari. În cafeneaua din port se află o sobă cu cărbuni pe care proprietăreasa fierbe cafeaua turcească într-un ibric albastru smălțuit. Proprietăreasa e văduvă de mulți ani și umblă îmbrăcată tot timpul în doliu, cu un șal negru și cercei negri. Fotografia răposatului stă atârnată pe perete, lângă casa de marcat, înconjurată de o ghirlandă de frunze prăfuite.

În fața monumentului lui Isus Pescarul se află o altă prăvălie, al cărei proprietar ține o bufniță legată cu un lănișor de o scândură fixată sus pe perete. Bufnița are pene delicate, negre și cenușii, un mic ciuf elegant în vârful capului, pleoape albastre și ochii mari de o culoare auriu-roșiatică, tivțiți cu negru, o aripă îi sângerează tot timpul pentru că și-o pișcă încontinuu cu ciocul. Dacă întinzi mâna și o gâdili ușor pe piept, își apleacă spre tine căpșorul, cu o expresie uimită.

La lăsarea serii, începe să se zbată, încercând să se elibereze și să zboare, dar cade și ajunge uneori să spânzure cu capul în jos, agățată de lântișor.

În biserica din port, cea mai veche de pe insulă, se află niște sfinte de ceară, înalte nici măcar de trei palme și închise în racle de sticlă. Au rochii din dantelă adevărată, îngălbenită de vreme, mantii decolorate, din brocart, iar la încheieturile mâinilor le atârnă mătânii din perle naturale. Pe degetele lor micuțe, de o paloare cadaverică, unghiile sunt indicate cu un semn filiform roșu.

În portul nostru nu ancorează aproape niciodată ambarcațiunile acelea elegante, sportive sau de croazieră, care se văd în număr mare în celelalte porturi ale arhipelagului; aici, în afara bărcilor de pescuit ale localnicilor, nu sunt decât șalupe și șleपुरi de mărfuri. Marea piață a portului e aproape pustie multe ore din zi; în stânga, lângă statuia lui Isus Pescarul, o singură trăsurică așteaptă sosirea vaporului, care se oprește la noi doar câteva minute, cât să coboare vreo trei-patru pasageri, în general locuitori ai insulei. Niciodată, nici măcar în timpul verii, pe plajele noastre solitare nu se aude zarva celor care vin de la Napoli sau din alte orașe, ca și din toate părțile lumii, să se scalde, îngheșuindu-se pe plajele din jur. Iar dacă, din întâmplare, un străin coboară la Procida, rămâne uimit că nu găsește aici viața haotică și veselă, petrecerile și conversațiile pe stradă, cântecele și sunetele chitarelor și mandolinelor, pentru care Napoli și împrejurimile sale sunt cunoscute în toată lumea. Procidanii sunt iritabili și taciturni. Ușile sunt toate închise, puține persoane se arată la ferestre, fiecare familie trăiește între cei patru pereți ai săi, fără să se amestece cu alte familii. Nouă nu ne place prietenia. Iar sosirea unui

străin nu trezește curiozitatea, ci mai degrabă neîncrederea. Dacă el pune întrebări, i se răspunde cu neplăcere, pentru că, pe insula mea, oamenilor nu le place să le fie spionate secretele.

De felul lor sunt mici, oacheși, cu ochii negri și migdalați, asemenea orientalilor. S-ar zice că sunt cu toții rude între ei, atât de mult seamănă. Femeile, conform tradiției, trăiesc claustrate ca niște călugărițe. Multe poartă încă părul lung, strâns într-un coc, șal pe cap, rochii lungi și, iarna, saboți peste ciorapii de bumbac negru; vara, unele umblă cu picioarele goale. Când trec iute, desculțe, fără să facă zgomot și se feresc de întâlnirile cu alți oameni, ai zice că sunt niște pisici sălbatice sau niște nevăstuici.

Femeile nu coboară niciodată pe plajă, pentru ele e un păcat să facă baie în mare, ba chiar și să-i vadă pe alții cum se scaldă e un păcat.

Deseori, în cărți, casele din vechile orașe feudale, grupate sau împrăștiate pe vale sau pe coastele dealului, dominate de pe vârful cel mai înalt de castel, sunt comparate cu o turmă în jurul păstorului. Și la Procida, casele, de la cele numeroase și îngheșuite din port la cele mai rare de pe coline sau la gospodăriile izolate de pe șes, apar, din depărtare, la fel cu o turmă împrăștiată la poalele castelului. Acesta se înalță pe colina cea mai înaltă (care printre celelalte delușoare pare un munte) și, înconjurat de construcții suprapuse și adăugate de-a lungul secolelor, a căpătat dimensiunile unei cetăți uriașe. Navelor care trec în larg, mai ales noaptea, le apare, din Procida, doar această construcție masivă și întunecată, așa încât insula noastră pare o fortăreață în mijlocul mării.

De aproape două sute de ani castelul e folosit ca închisoare, unul dintre cele mai mari, cred, din toată țara. Pentru mulți oameni care trăiesc departe, numele insulei mele înseamnă numele unei închisori.

Pe partea de vest, care dă spre mare, casa mea se vede de la castel; dar la o distanță de câteva sute de metri în linie dreaptă, dincolo de numeroasele golfulețe din care, noaptea, bărcile pescarilor pornesc cu lămpile aprinse. De la acea distanță nu se pot distinge gratiile de la ferestre și nici gărzile soldaților de-a lungul zidurilor; așa că, mai ales iarna, când aerul este cețos și norii în mișcare trec prin dreptul închisorii, aceasta pare un castel abandonat, așa cum găsești în multe orașe vechi. O ruină fantastică, locuită doar de șerpi, bufnițe și rândunele.

Vești despre Romeo Amalfitanul

Casa mea se află pe culmea unui deal abrupt, singura construcție în mijlocul unui teren necultivat și plin de pietricele de lavă. Fațada dă spre sat, și în partea asta povârnișul dealului e întărit cu un vechi zid făcut din bucăți de stâncă; aici trăiește șopârla albastră (care nu poate fi întâlnită în nicio altă parte a lumii). În dreapta, o scară făcută din pietre și pământ coboară spre stradă.

În spatele casei, se află un tăpșan întins, după care terenul devine abrupt și inaccesibil. Și, dacă o iei pe o râpă lungă, ajungi la o mică plajă în formă de triunghi, cu nisip negru. Nu există nicio cărare care să ducă la plaja aceea, dar, desculț, e ușor de coborât pe râpă printre pietre. Jos era

ancorată o singură barcă: era a mea și se numea Torpilorul Antilelor.

Casa mea nu e foarte departe de o mică piață aproape citadină (împodobită, printre altele, cu un monument din marmură) și de casele din sat îngrămădite una-ntr-alta. Dar în amintirile mele a devenit un loc izolat, în jurul căruia singurătatea creează un spațiu enorm. Ea e acolo, malefică și minunată, ca un păianjen auriu care și-a țesut pânza irizată deasupra întregii insule.

E un palat cu două etaje¹, în afară de pivnițe și pod (la Procida, casele cu douăzeci de camere, care la Napoli ar părea mici, sunt numite palate), și, asemenea celor mai multe locuințe din Procida, care e o așezare foarte veche, a fost construită cu cel puțin trei sute de ani în urmă.

E zugrăvită într-un roz stins, are o formă pătrată, greoaie și lipsită de eleganță; ar părea o casă mare de țară, dacă n-ar avea un portal impunător și niște zăbrele, curbate în stil baroc, care protejează ferestrele înspre exterior. Singurul ornament al fațadei sunt cele două balcoane mici din fier forjat, aflate de o parte și de alta a intrării, în fața unor fride. Balcoanele și zăbrelele au fost cândva vopsite în alb, dar acum sunt pătate și mâncate de rugină.

Într-unul din canaturile portalului e cioplită o ușiță, și pe aici intrăm noi de obicei în casă, cele două canaturi nu se deschid niciodată, și broaștele enorme cu care erau închise pe dinăuntru au devenit niște obiecte nefolositoare, din cauza ruginii care le macină. Prin ușiță se intră într-un atrium lung, pavat cu ardezie și fără ferestre, la capătul căruia, conform stilului palatelor din Procida, se află o poartă

1. Parter și etajul I.

care dă într-o grădină interioară. Poarta aceasta e păzită de două statui de ceramică pictată, dar foarte decolorată, reprezentând două personaje cu glugă, nu se înțelege însă dacă sunt călugări sau sarazini. Dincolo de poartă, grădina, închisă între zidurile casei ca o curte, apare ca un triumf de plante sălbatice.

Acolo, sub un minunat roșcov sicilian, e înmormântată cățelușa mea, Immacolatella.

De pe acoperișul casei se poate vedea toată insula, care seamănă cu un delfin: micile sale golfuri, Penitenciarul, și nu foarte departe, pe mare, forma albăstriu-purpurie a insulei Ischia. Iar mai departe umbrele argintate ale altor insule. Iar noaptea, bolta cerească pe care se mișcă Bouarul, cu steaua sa, Arturo.

Pentru mai mult de două secole, din ziua în care a fost construită, casa a fost o mănăstire de călugări, e un lucru obișnuit la noi, n-are nimic excepțional. Procida a fost întotdeauna un sat de pescari săraci și de țărani, iar puținele sale *palate* erau toate, inevitabil, ori mănăstiri, ori biserici, ori fortărețe, ori închisori.

Apoi călugării s-au mutat în altă parte și casa a încetat să mai facă parte din proprietățile bisericii. Pentru o vreme, în timpul și după războaiele din secolul trecut¹, a găzduit companii militare, apoi a fost părăsită și a stat nelocuită destul de mult timp, până când, în sfârșit, cu vreo cincizeci de ani în urmă, a fost cumpărată de un particular, un bogat agent de expediții amalfitan, în trecere prin Procida, care a transformat-o în locuință și vreme de treizeci de ani a trândăvit în ea.

1. Secolul XIX.

A modificat parțial interiorul, mai ales la etaj, unde a dărâmat pereții despărțitori ai multor chilii din mănăstirea de odinioară și a pus peste tot tapet franțuzesc. Chiar și când locuiam eu acolo, cu toate că era destul de deteriorată, casa mai păstra aranjamentul și mobilierul așa cum le lăsase el. Mobilele, adunate, cu o fantezie pitorească, dar fără prea multă știință, de la micii anticari și telali din Napoli, dădeau camerelor un aspect oarecum romantico-țărănesc. Când intrai, îți venea în minte lumea apusă a străbunicilor și bunicilor și a străvechilor taine femeiești.

Și totuși, din momentul în care fuseseră ridicate, până în anul în care au devenit ale familiei noastre, zidurile acelea nu văzuseră niciodată vreo femeie.

Când, în urmă cu aproape douăzeci de ani, bunicul meu patern, Antonio Gerace, un emigrant procidan, s-a întors cu o mică avere din America, Amalfitanul, deja bătrân, mai locuia în vechiul palat. Orbise și se spunea că asta era o pedeapsă a Sfintei Lucia, pentru că el ura femeile. Le urase întotdeauna, încă din tinerețe, atât de tare, că nu voia să le primească în casă nici măcar pe surorile sale și le lăsa în fața ușii pe călugărițele Consolării, când veneau să ceară obolul. De aceea nu se căsătorise și nici nu mergea vreodată la biserică, sau în prăvălii, unde e mai ușor să te întâlnești cu femei.

Nu ura societatea, dimpotrivă, cu un caracter foarte pompos, dădea deseori banchete, ba chiar și petreceri mascate, cu costume de epocă, și în asemenea ocazii se arăta nesăbuit de generos, așa că devenise o legendă pe insulă. Dar la recepțiile lui nu era admisă nicio femeie, și fetele din Procida, invidioase pe logodnicii și frații lor care participau la petrecerile acelea misterioase, au poreclit cu dispreț

locuința Amalfitanului *Casa dei guaglioni*¹ (*guaglione*, în dialectul napolitan, înseamnă băiat, tinerel, june).

Când bunicul meu, Antonio, s-a întors în patrie după mulți ani, nu se gândea cătuși de puțin că soarta destinase Casa junilor familiei sale. Nu-și amintea mare lucru despre Amalfitan, cu care nu fusese niciodată prieten, și vechea mănăstire-cazarmă aflată printre ciulini și cactuși nopalii nu semăna deloc cu locuința pe care o visase atunci când se afla departe. A cumpărat o casă de țară, cu niște pământ în jur, în partea de sud a insulei, și s-a stabilit acolo, doar cu lucrătorii lui, nefiind căsătorit și neavând nici rude apropiate.

În realitate, exista pe lume o rudă apropiată a lui Antonio Gerace, pe care el nu o văzuse niciodată. Era un fiu, care se născuse la începuturile vieții sale de emigrant, dintr-o relație cu o învățătoare nemțoaică, pe care o părăsise cât se poate de repede. Mulți ani, după ce o părăsise (odată încheiată scurta perioadă în care lucrase în Germania, emigrantul plecase în America), tânăra mamă continuase să-i scrie, rugându-l s-o ajute, pentru că rămăsese fără slujbă, și încercând să-l înduioșeze cu vorbe minunate despre copil. Dar emigrantul, în vremea aceea, era și el un sărăntoc, și încetase chiar să-i mai răspundă la scrisori, până când fata, descurajată, nu i-a mai scris. Iar când s-a întors în Procida, îmbătrânit și fără urmași, căutând informații despre ea, Antonio a aflat că murise și că-și lăsase fiul, de șaisprezece ani deja, în Germania.

Atunci Antonio Gerace l-a chemat pe acest fiu în Procida ca să-i dea în sfârșit numele său și averea pe care o dobândise. Și astfel cel care avea să devină tatăl meu a

1. În continuare, *Casa junilor*.

debarcat pe insula Procida, îmbrăcat în zdrențe ca un țigan (după cum am aflat mai târziu).

Avusese probabil o viață grea și sufletul său de copil se hrănise cu ură nu numai împotriva tatălui necunoscut, ci și împotriva tuturor celorlalți procidani. Poate că și aceștia, cu vreun gest sau vreo vorbă, l-au jignit la început, iar orgoliul său iritat n-a uitat niciodată asta. Sigur e că purtarea lui indiferentă și jignitoare a atras ura tuturor. Cu tatăl său, care încerca să-i câștige simpatia, băiatul era rece până la cruzime.

Singura persoană de pe insulă pe care a frecventat-o a fost Amalfitanul. De multă vreme acesta nu mai dădea nici recepții, nici petreceri și trăia izolat în orbirea lui, ursuz și mândru, refuzând să-i primească pe cei care-l căutau și dând la o parte cu bastonul pe cei care se apropiau de el pe stradă. Persoana lui foarte înaltă și tristă le devenise odioasă tuturor.

Casa lui s-a redeschis pentru un singur om: fiul lui Antonio Gerace. Care s-a legat de el cu o asemenea prietenie, încât își petrecea toate zilele în compania lui, ca și cum el, și nu Antonio Gerace, i-ar fi fost cu adevărat tată. La rândul său, Amalfitanul i-a dăruit o afecțiune exclusivă și tiranică, părând să nu mai poată trăi o zi fără el. Dacă ajungea mai târziu să-i facă vizita cotidiană, îi ieșea în întâmpinare, oprindu-se în capătul străzii și așteptându-l. Și neputând să vadă când apărea în sfârșit, în neliniștea lui de orb, îi striga din când în când numele cu o voce răgușită ce părea a unuia îngropat de viu. Dacă vreun trecător îi spunea că fiul lui Gerace nu e acolo, arunca pe jos, la întâmplare și plin de dispreț, monede și bancnote, pentru ca, odată plătiți, cei din jur să meargă să îl cheme. Iar dacă se